

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Beszélgetés R. O. Jakobson professzorral

Debrecen, 1973. március

[A magnetofonfelvételt 1973 márciusában, amerikai tartózkodásom alatt a Massachusetts állambeli Cambridge-ben, Román Oszipovics lakásán készítettem. Előző este sokat beszélgettünk, s ennek során állapodtunk meg a témában is: Jakobson általános nyelvészeti, nyelvelméleti nézeteinek kialakulásáról fogunk beszélni. Román Oszipovics felkészült az interjúra, amelynek szerkezetét és stílusát a visszaemlékezés, az emlékek felidézése szabta meg. Két hallgatója csak időnként, főleg a beszélgetés vége felé szólt közbe, amikor rajta már mutatkoztak a fáradtság jelei.

A felvételt nem közlésre szántuk. Jakobson akkor úgy gondolta, még ír a témáról, ezért kérte, hogy életében ne publikáljuk, de megengedte, hogy az oktatómunkában felhasználjam. A magyar fordításra Jakobson özvegyének, K. Pomorska professzornak a hozzájárulásával került sor. Az orosz eredetit ő teszi majd közzé. — Dezső László.]

DEZSŐ LÁSZLÓ: Kezdhetnénk a prágai iskola történeti gyökereitől. Múltkor a Krusevskijhez és a Baudouin de Courtenayhez való viszonyáról beszélgettünk. Pontosabban, hatásukról. Beszéltünk a prágai iskolára gyakorolt hatásukról is és, hogy mi erről az Ön véleménye. Jó lenne, ha röviden össze tudná foglalni azt, amiről az elmúlt alkalommal beszélgettünk, vagyis egyszerűen mondja el róla a véleményét.

R. JAKOBSON: A nyelvelmélettel először lazarevista koromban találkoztam, amikor a Lazarev Keleti Nyelvek Intézetébe jártam valamelyik felső osztályba. S az első könyv, amit a nyelvelméletről olvastam, Potyebnya Nyelv és gondolkodás című műve volt. Hogy honnan szereztem tudomást erről a könyvről? A szimbolista költőktől, főképp Andrej Belijtől, akitől sokat olvastam. Egyáltalán — ezt mindig ki szoktam emelni — lényegében a költészetől és a festészetől jutottam el a nyelvészethez. S amikor elkezdtem olvasni a Nyelv és gondolkodást, megjegyzem, Potyebnya leggyengébb és legkevésbé eredeti művét, sokminden megzavart engem. Nagyon sok homályos dolog volt benne, de ugyanakkor érdekelt is a téma. Keményen elhatároztam, hogy ha beiratkozom az egyetemre, először is és elsősorban nyelvészettel foglalkozom majd.

És most el kell mesélnem önnek az egyik legelső egyetemi élményemet. Még 18 éves se voltam, amikor fölvettek a szláv-orosz intézet nyelvész szakára. Az első tehát az volt, amikor elmentem arra az emlékülésre, melyet a Moszkvai Dialektológiai Bizottság rendezett az akkoriban elhunyt Fortunatov emlékére. Ez az ülés óriási élményt jelentett számomra. Fortunatov kereső típusú ember volt, aki lényegében szinte semmit sem publikált, de állandóan a nyelvről gondolkodott. S az ott hallott előadások, meg azok a kommentárok, amelyeket

Fjodorov Jevgenyevics Kors fűzött hozzájuk, aki Fortunatov idősebb barátja volt és szintén nagy tudós — mind-mind igen nagy benyomást tett rám. Megértettem: el kell kezdeni a nyelvészet tanulását és alaposan elsajátítani.

Akkoriban roppant naiv fiú voltam, és az első ténykedésem az volt, hogy bementem az egyetemi könyvtár folyóirat-olvasójába megnézni, mit írnak a lapok a nyelvről. És bármilyen furcsa is, az első, ami a kezem ügyébe akadt, a Tudományos Akadémia Értesítője volt. Nem az Orosz Nyelvi és Irodalmi Osztály Értesítője, hanem az egész Tudományos Akadémiáé (bulletin). Abban pedig egy Markov nevű matematikus cikke arról, hogyan kell a Jevgenyij Anyegint a valószínűségszámítás szempontjából tanulmányozni. Egy árva szót se értettem belőle, mégis mindez rendkívül vonzónak tűnt előttem.

Aztán arra gondoltam: filológiai folyóiratokat kellene olvasnom. Akkoriban egyetlen komolyabb orosz nyelvű folyóirat létezett, az Orosz Filológiai Közlöny. Elhatároztam, hogy előlről kezdem, fogom az első kötetet, mely, ha nem tévedek, az 1878-as vagy az 1879-es volt. S érdekes módon az Orosz Filológiai Közlöny első számaiban lebilincselően érdekes cikkek voltak, a számomra addig teljesen ismeretlen Krusevszkij munkái, melyeket elolvastam és kitorölhetetlen nyomot hagytak bennem.

Akkortájt hoztak a szemináriumi könyvtárba egy egész halom különlenyomatot Fortunatov könyvtárából. Majdhogynem ingyen árusították ezeket a diákoknak. Ott bukkantam rá Krusevszkij Über die Lautabwechselung című német nyelvű írására, ha jól emlékszem, 1881-ből. Krusevszkijnek Fortunatov nevére szóló ajánlása volt rajta. Úgy becsültem ezt a különnyomatot, hogy még mindig őrzöm. Ez megintcsak fantasztikus kutatások benyomását sugallta.

Persze, sohasem teljesítettem a saját magamnak adott feladatot, azt, hogy olvassam el az Orosz Filológiai Közlöny akkorára megjelent 35 évfolyamát, de az első köteteket olvastam. S ott volt még Krusevszkij kivül, ami egészen figyelemre méltó: ott voltak még ugyanannak a Potyebnyának a munkái, de a szláv folklór poétikájáról. Az ukrán koljadjákról, meg ehhez hasonlókról. S ezek az írások szintén nagyban hatottak rám.

Hát, szóval, így kezdődött a nyelvészeti hagyományokkal való ismeret-ségem, pontosabban azoknak az embereknek a hagyományaival, akik sohasem békültek meg a tradíciókkal, hanem valami újat kerestek. S el kell mondanom, hogy később aztán belejöttem a tudományba, sikerült alaposan elsajátítanom a nyelvjáráskutatás technikáját.

A nyelvjáráskutatással kezdtük, mivel Moszkvában akkor a dialektológia uralkodott. A Moszkvai Dialektológiai Bizottság, az, amit Usakov, az, amit Durnovo és Nyikolaj Nyikolajevics Szokolov csinált, főleg dialektológia volt. A dialektológián, azaz az élő nyelvjárások tanulmányozásán s a tájszólások alaptörvényeinek keresésén tanultunk. Ennek ellenére Moszkvában nem akadt egyetlen olyan nyelvész sem a főbb tanáraink között, aki ne osztotta volna azt a véleményt, amelyet oly nagyra tartott Fortunatov is, Baudouin is és Krusevszkij is: hogy a nyelvészet elsődleges feladata a nyelv alaptörvényeinek kutatása. Ez a törvényekre, az általánosra való beállítódás, ez volt számunka a *conditio sine qua non*.

De hogy mennyire ismertem, mikor befejeztem az egyetemet a Kazányi vagy Kazányi-Pétervári Iskolát, Baudouin iskoláját... hogy is mondjam? Baudouin de Courtenay akkor nem tanított. Egyszer börtönben ült, aztán, úgy rémlik, már nyugdíjba vonult. Mindenesetre nem voltak előadásai. Gyakran

megfordultam a Pétervári Egyetemen, egy szemesztert ott töltöttem. Ő nem, viszont egy kitűnő és igen tehetséges tanítványa ott volt, név szerint Scserba.

Scserba könyvére szintén majdnem véletlenül akadtam rá. Az első évfolyam befejezése után összeírtam azokat a könyveket, melyeket a nyáron szerettem volna elolvasni. Elvittem ezt a listát Usakovnak, a tanáromnak, akit nagyon szerettem és tiszteltem, s az emlékéit is tiszteltem: Dmitrij Nyikolajevics Usakovnak. Átnézte a listát, melyen volt vagy húsz cím, és azt mondta: — Scserbának Az orosz magánhangzók minőségi és mennyiségi tekintben című könyvét lehet, hogy nem is érdemes elolvasni.

Ez volt az egyetlen könyv, amelyet elolvastam. S meg kell mondanom, hogy különösen az első fejezete hatott rám beláthatatlan mértékben. Az első fejezet, mely a fonémák kérdéséről vetette föl. Elég naivan tette ezt, melyre manapság sok írás mutat rá: a Panové, Reformatszkije és másoké, akik a fonológia történetével foglalkoznak. A kérdést viszont mégis föltette.

Scserba tovább ment Baudouinnál, s őszintén szólva, mai felfogásom szerint Scserba készítette Baudouint arra — Scserba és rajta kívül még Polivanov, Baudouinnek egy másik pétervári tanítványa —, hogy felülvizsgálja Krusevszkijhez való viszonyát. Krusevszkij halála után tudniillik, a 80-as évek végén kegyetlen bírálatot írt róla, s ezt mind a mai napig kiadják, a Szovjetunióban még mindig hivatkoznak rá és így tovább. De ha Baudouin előadásait vesszük, az 1917-es litografált változatban kiadott kurzusát, az utolsó kiadást, a Pétervári Egyetemen tartott általános nyelvészeti előadásait — ezekben visszatér Krusevszkij terminológiájához és kérdésfeltevéseihez. Azokhoz a pontokhoz, amelyeken ő maga gúnyolódott a 80-as években. Ez bámulatos dolog!

Aztán meg az, amit Baudouin néhai leánya közölt velem. Nem sokkal halála előtt Baudouin azt mondta a leányának: „Hibáztatnak amiatt, hogy nyelvészet helyett pszichológiát tanítok. Ám igazából nem pszichológus vagyok, hanem fenomenológus.” Ezt én kiadtam, a leánya elbeszéléséből egy hozzám intézett levele alapján. Megvan nálam ez a levél. Baudouin lánya igen komoly antropológus volt.

Baudouin hagyományait azonban nem ismertem mélyen. Még amikor Pétervárra jártam előadásokra, tulajdonképpen hallgattam nénány Scserba-előadást is; de a legfontosabb, aki végett odajártam, Sahmatov volt.

Lényeges eltérés volt a moszkvai és a pétervári bölcsészkar között. Jakubinszkij, a pétervári egyetem tipikus képviselője egy velem folytatott beszélgetés után úgy gúnyolódott a moszkvaiakon, hogy engem „a felvértezett moszkvainak” nevezett. Azért, mert nálunk a fortunatovi doktrína uralkodott. Egyetlenegy kutatási elvet követtünk. A nyelv vizsgálatának egy elvét.

Az az igazság, hogy diákkoromban a szorosabb értelemben vett nyelvészet területén főleg történeti nyelvtannal és nyelvjárási adatok elemzésével foglalkoztam. Volt egy jóbarátom, Buszlajev — a híres Buszlajev unokája —, aki nemrég hunyt el Moszkvában. Ragyogó elme volt, de később valahogy eltávolodott a tudománytól. Azután a Moszkvai Rádió nyelvészeti vezetője lett. Arra kellett ügyelnie, hogy a Moszkvai Rádióban mindenki a tiszta irodalmi nyelvet beszélje — ez volt a feladata élete utolsó éveiben. Azt mondta nekem: — „Te kőműves vagy, én pedig mérnök szeretnék lenni.” Én viszont azt mondtam, hogy végig kell csinálni a kőműves munkáját, valóságosan is tapintani kell ezt az anyagot avégett, hogy elméleteket lehessen felépíteni. Az elmélettől, a sémáktól, modellektől nem lehet elindulni, ez volt az én szem-

pontom. De, természetesen a baudouini tanítás valamiféle alapjai mégiscsak eljutottak hozzánk. Azzal a szereppel azonban, amelyet a mi akkori életünkben Fortunatov és tradíciója játszott, össze sem lehet hasonlítani. Trubeckoj Baudouint egyáltalán nem ismerte. Akkor vette először kézbe, miután már megírta legjelentősebb fonológiai műveit. Egyik levelében azt írta nekem: — „Azt hiszem, egyáltalán nem az, amit mi csinálunk. Milyen messzire haladtunk már el ettől!” Ugyanígy nyilatkozott egyébként Saussure-ről is.

Önt persze most érdekli, hogyan is viszonyultunk Saussure-höz. Oroszországban még nem volt meg Saussure könyve. 1916-ban jelent meg, s az első példányaikat Prágából küldtem meg 1920 végén, nem, inkább 21-ben. Prágából Moszkvába. Csak akkor jutott el a Moszkvai Nyelvész körbe és akkor kezdtek vele ott foglalkozni. Ha nem tévedek, Sechey küldött Genfből Prágába vagy három példányt Saussure könyvéből.

Mindenesetre a saussure-i tanok egyes elemei eljutottak hozzánk, amikor 17-ben Karcevskij Svájcából Moszkvába érkezett. Karcevskij emigráns volt, szociáldemokrata, azt hiszem, letartóztatták volna, azért utazott el Oroszországból, az akkori cári Oroszországból Svájcba. Ő volt Saussure legfiatalabb tanítványa. Sok saussureiánus gondolattal ismertetett meg bennünket, amikor előadást tartott a Moszkvai Dialektológiai Bizottságban. A Moszkvai Dialektológiai Bizottság az Akadémiának mintegy a moszkvai nyelvészeti szekciója volt. Első előadását az orosz ige rendszeréről tartotta. Nem tagadom, mélységesen meg voltam lepve. Olyan hatalmas különbség volt az övé és aközött az előadás között, melyet ugyanabban az időben, már nem emlékszem, de úgy néhány héttel azelőtt tartott ugyanabban a bizottságban Mazon, a francia katonai attasé. André Mazon, aki éppen — hiszen háború volt — a katonai kirendeltségen teljesített szolgálatot, és még akkor is egyenruhát viselt, amikor az előadását tartotta. A különbség hihetetlen volt. Érdekes, hogy Karcevskij-en át Saussure-nek sok olyan terminusát és gondolatát sajátítottuk el, melyek a *Cours*-ban nem szerepeltek, amelyeket — meg vagyok róla győződve — nem Karcevskij ferdített el, hanem egyszerűen a Saussure-rel való személyes beszélgetésekből ismert. Ilyen volt például a *la poussière linguistique*, a nyelvészeti por kifejezés, melyet gyakran használtam előadásaimban és cikkeimben is, s amely a moszkvai szóhasználatban nagyjából megmaradt. Ez azokat a különálló töredékeket jelenti, melyek kikerültek a rendszerből s úgy élnek tovább.

Így hát az én különbejáratú nyelvészeti világnézetem, ha lehet így mondani, az említett elemeken alapul, plusz ehhez járult persze a poétika területén végzett nagyon intenzív munka. Tudja, a költői nyelv res nullius volt, az újgrammatikusok nem foglalkoztak vele. S bennünket ez szenvedélyesen kezdett érdekelni; azt mondom: bennünket, mivel ez párhuzamosan folyt mind a Pétervári, mind a Moszkvai Egyetemen. Megszületett egy mozgalom is, az, melynek eredményeként létrejött a Moszkvai Nyelvész kör. Ez az 1915-ben alapított diákkör! S ugyanilyet szerveztek a Pétervári Egyetemen, egy időben a Vengerov szemináriuma köré. Vengerovtól távol álltak ezek az eszmék, de a szemináriumokon bármiről lehetett beszélni. Voltam vagy kétszer-háromszor ezeken a foglalkozásokon, ahol fiatal szlavisták, Eichenbaum, Sklovszkij és mások szerepeltek.

S hogy miért a költői nyelv? Azért, mert a költői nyelv, akárhogy is nézzük, az a nyelv volt, amelynek a krétirumai nem feleltek meg a mindennapi használt nyelvnek a hagyományos nyelvészetben — akkor ezek a jellemzők

szükségszerűen kerültek az előtérbe. Ez a funkciónak, a célnak, s végül, a rendszernek a kérdése volt. S az igazat megvallva, éppen poétikai érdeklődésünkkel, azzal, hogy a költői nyelv problémaival és törvényeivel foglalkoztunk, léptünk elsőként egy egészen új útra.

Természetesen voltak előfutáraink, mindennek van előzménye. De mint mozgalom mégis teljesen új volt és szorosan összefüggött mindazzal, ami abban az időben a költészetben és általában a művészetben ment végbe.

Namármost, amikor elsőéves voltam, eldöntöttem, hogy nemcsak a szorosabb értelemben vett nyelvészettel kell foglalkoznom, hanem a nyelvpszichológiával is. Ezt sugallta Potyebnya könyve is és még sok más. Elmentem Cselpanovhoz, a filozófia és pszichológia professzorához, és azt mondtam neki, hogy nagyon szeretnék a szemináriumára járni. Azt felelte, hogy „én kizárólag a pszichológia szakos hallgatóknak tartok szemináriumot”. „Viszont — azt mondja —, ha jól vizsgáljuk pszichológiából, csak tessék.” A pszichológia vizsga tudniillik minden bölcsészhallgató számára kötelező volt. Ez igen figyelemreméltó dolog. A moszkvai egyetemen a bölcsészkar tantervében a következő kötelező tárgyak szerepeltek. Mindenki számára kötelezően. A hallgatók lehettek művészettörténet, történelem, teológia, filozófia és más szakszok. Kötelező volt: a logika, pszichológia, bevezetés a nyelvtudományba és a . . . Tulajdonképpen több nem is volt, csak ezek voltak a kötelezőek. S ezt a pszichológia vizsgát valóban le is tettem nála, és jól vizsgáztam.

JAKOBSON FELESÉGE: A filozófia is az volt.

R. JAKOBSON: Meg a filozófia. Nem mondtam? Igen, a bevezetés a filozófiába. Levizsgáztam és fölvettem.

Ragyogóak voltak a szemináriumai. Nem volt fenomenológus, még csak Gestalt-pszichológus sem, igen eklektikus tudós volt, de kitűnő tanár volt és főleg rendkívül türelmes tanár, aki arra törekedett, hogy a tanítványai a lehető legtöbbet tudják, hogy széles körű tapasztalatokat szerezzenek, s hogy önállóan építsék fel saját nézeteiket. Sok volt ott a nagyon tehetséges ember, többen közülük a későbbiekben eltűntek, viharos időket éltünk át, de például mind a mai napig publikál ennek a pszichológiai intézetnek egy ragyogó tanítványa, Zsinkin, aki mostanában értékes, főként szemiotikai írásokat tesz közzé. Részt vett a varsói szemiotikai konferenciákon és így tovább.

Ott hallottam először Husserl nevét és először ott fogtunk a fenomenológia alapkérdéseinek megvitatásához. Nagyon figyelemreméltó, hogy a fenomenológia eszméje a moszkvai légkörben nemcsak Husserllal, hanem az orosz filozófiai hagyománynak megfelelően, Hegellel való asszociációt is kiváltott. Hiszen a hegelianizmus mindannyiunkban benne élt. Érdekes, amikor arról faggattam Trubeckojt, hogy diákkorában milyen filozófiai eszmék voltak számára lényegesek, azt mondta: „Sohasem foglalkoztam filozófiával.” (Az apja híres filozófus volt.) „De — azt mondja — mégis létezett egy bizonyos hegelianus töltés.” Volt ott akkor egy ragyogó diák, Szamárin. Mindenki azt mondja róla, hogy egészen bámulatos ember, nagy tehetség volt, a polgárháború alatt halt meg. Nos, ez a Szamárin szenvedélyes hegelianus volt, s az ő hegelista beállítódása két barátjára volt hatással. Trubeckojra és Paszternákra, a költőre, aki ugyanakkor szintén a moszkvai egyetem bölcsészkarán tanult. Paszternák meg is említi önéletrajzában.

Már nemegyszer meséltem arról, hogy a háború alatt tilos volt külföldről német könyveket vásárolni, hogy ne támogassuk anyagilag a német kiadókat, általában Németországot. S bizony, mindannyian elköveltük a csempészsé-

bűnét, Hollandián keresztül mindenki megszerezte Husserl *Logische Untersuchungen* című könyvét. Számomra sokáig a *Logische Untersuchungen* második kötete játszott a főszerepet a rész és egész viszonyáról szóló alapvető filozófiájával és a tiszta grammatikáról szóló elméletével. Abból az időből csak kevés könyvem maradt meg. [Román Oszipovics felállt, az egyik könyvespolchoz ment és levett egy kötetet. — Dezső L. megjegyzése.]... — Ez az a bizonyos könyv! Hát így néz ki! Benne vannak még a diákkori bejegyzéseim. Ez a *Logische Untersuchungen* második kötete. Beutazta velem az egész világot. Hogy mi ragadott meg akkor engem ebben a könyvben? A strukturális analízis lehetősége. A nyelvi struktúra elemzése a nyelv saját vallomásai alapján. Az immanens leírás. A nyelvi kategóriák lényegét figyelembe vevő immanens leírás. A poétikai elemzés során ez igen hamar elvezetett engem a nyelv hangjainak fenomenológiai megközelítéséhez, a nyelvi jelentésükhöz. Ezt először A legújabb orosz költészet című munkámban írtam le. Azaz ahogy korábban neveztem: „Közelítések Hlebnyikovhoz”, és ezt 19-ben írtam még Moszkvában, s Prágában jelent meg, azt hiszem 1921 januárjában. S ott már először idézem Husserlt.

Kit érdekelt még Moszkvában Husserl? Buszlajevet, akit már említettem. Ő is járt egy darabig erre a szemináriumra, azután kimaradt. Komolyan, mégis, az az igazság, a nyelvészek közül azt hiszem, csak engem. Nem sokkal azután azonban még egész sor fiatalabb nyelvész került Husserl erős hatása alá Gusztav Gusztavovics Speht, a pszichológia és filozófia docense révén, aki Husserl közvetlen tanítványa volt, s akiről maga Husserl nyilatkozott úgy, amikor 35-ben Prágában találkoztunk, hogy ő volt a legkiválóbb tanítványa, aki, úgymond, ha nem lettek volna bizonyos körülmények, sokra vihette volna.

Speht igen ragyogó tudós volt. Először 17-ben találkoztam vele, hallottam az első előadásait, azt a pompás Bevezetés a néplélektanba előadást is, melyet az újonnan alapított, a Moszkvai Egyetemen nem régóta működő Nyelvészeti Társaságban tartott, s ahol amellet kardoskodott, hogy a nyelvészek ne higgyenek túlságosan a pszichológiában. Azt bizonygatta, hogy a lélektan számukra nagyobbrészt nagy csalódásokat okoz. Mivel a pszichológusok még kevesebbet tudnak a nyelvről, mint maguk a nyelvészek. „Úgy tanulmányozzák a nyelvet, mint egy dolgot. Ne kérdezzék őket, úgy vizsgálják, mint egy bármilyen másik dolgot, mint más szociális struktúrákat. Ne tegyék fel maguknak a lélektani háttér kérdését. Az első és legfontosabb mindig a nyelv maga.”

Speht hozzám nagyon közel állt. Akkor jó barátságban voltam vele. Azt mondta nekem: „Tudja, maga most megismerkedett Cselpánov szemináriumán a Gestalt Psychologie alapjaival”; ami számunkra igen fontos, rendkívül hasznos volt, mivel ez szabadított meg bennünket a hagyományos pszichológia empirizmusától, a tiszta, afféle földhözragadt empirizmustól, ahogy a marxisták mondják. S akkor így szólt hozzám: „Én magának — azt mondja — még egyet szeretnék tanácsolni: olvassa el még egy olyan ember könyveit, akit lehet, hogy nem ismer.” Nem is ismertem, soha nem hallottam róla. Marty volt ez. „Marty sok kérdést egészen másként tesz föl” — mondta. „Élénken foglalkoztatta a nyelv pszichológiája, de nagyon kritikusan viszonyul ahhoz, amit nyelvpszichológiának neveznek.”

1919 elején Riga a Szovjetunióhoz tartozott s egyszer kiküldetésben jártam ott. S Rigában még voltak német könyvek, és ezek között találtam

meg Marty műveinek két kötetét, melyeket meg is vásároltam. Később, mikor Prágába kerültem, megvettem még a leglényegesebb kötetét is, mely a nyelvfilozófia és -pszichológia problémáit taglalja. Így hát mindez fontos szerepet játszott.

Aztán pedig 1920-ban Prágába kerültem. Speht belépett a nyelvész-körbe, s erős egyéniségével nagymértékben hatott is rá. Ez azonban már az én elutazásom után történt. De azért elég sokat tudok róla. Ez a 20-as—21-es években zajlott le. A körben két szárny alakult ki. Az egyik, jobbára a tiszta nyelvészeti, a szigorúan nyelvészeti megközelítésre orientálódott, a másik inkább filozófiai volt és ezt a másodikat nevezték „spehtiális” módszernek. A „spehtiális” szó a speciális és a Speht kontaminációja. A kör később azonban szétszóródott. Felbomlott, mert létrejött a GAHN, a Művészeti Tudományok Akadémiája. Ahol egy időben Spehtnek nagy befolyása volt, s amelyben a kör tagjainak zöme érdekelt lett. Aztán már, hogy úgy mondjam, nem alakult újjá a kör. De a szovjet szakirodalomban még mindig beszélnek és beszélnek róla.

Amikor meg Prágába kerültem, 1920-ban, csodálkoztam, hogy mindezek a problémák mélységesen idegenek voltak azoknak a cseh tudósoknak, akikkel találkoztam. Egy kivétellel. Ez Willem Mathesius volt. Mathesius, miután megtudta, hogy megjöttem Moszkvából, küldött egy levelezőlapot. Azt mondta, szeretne arról hallani, hogyan is zajlik a tudományos élet Moszkvában. Hosszan beszélgettünk vele. Mesélt nekem a Moszkvai Nyelvész-köréről és azt mondta nekem: „Ilyen kört kellene nekünk létrehozni, de még korai” — mondta. Bámulatos programozó-szervező esze volt. Mindenről nagyon részletesen, pontosan kikérdezett. És akkor elmondtam neki, mi az, ami engem meglepett. Hogy az én szememben Marty prágai tudós volt. A prágai német egyetemen tanított. De amikor más cseh tudósokkal beszéltem, senki sem ismerte, senki se tudott róla. Marty már nem élt akkor. Ő pedig azt mondja: „Én meg jártam az előadásaira.” Ez nagyon érdekes: létezett az úgynevezett prágai pszichológiai iskola, ahová Marty is tartozott és az a bizonyos Ehrenfels, aki létrehozta a Gestalt fogalmát a prágai iskolában.

Na aztán kezdett kialakulni a Prágai Nyelvészeti Körnek az a bizonyos magva, mely nagyon nemzetközi jellegű volt már a kezdet kezdetétől fogva. 1925-ben az előkészítő ülésre, amelyen megalakítottuk a kört, Mathesius hármunkat hívott meg: ő volt ott, egy Trnka nevű munkatársa az egyetem angol tanszékéről és két orosz — Karcevskij és én. Íme, tulajdonképpen ez volt a kör magva. Aztán megtartottuk az első, hogy is mondjam, alapító ülést, melyen már Havranek is részt vett és még valaki. Nem sokkal ezután Laziczius jelent meg Prágában. Egész mozgalmunk nagyon megnyerte a tetszését, de az az igazság, hogy a mozgalom orosz szárnya szimpatikusabb volt neki, mint a cseh. A csehekkel valahogy nem tudott megbarátkozni. Mi viszont jól összebarátkoztunk. S rajtam kívül aztán barátságot kötött Trubeckojjal is, aki hamarosan járni kezdett a körbe, s aki számára a kör nem volt más, mint ezt ő maga írta egy, a körhöz intézett levelében, egy jubileumra küldött levélben, hogy a felszabadulását jelentette bécsi tudományos magányából. De hogy is mondjam önnek: a Prágai Kör elég bonyolult jelenség volt. Már a nemzetközi jellege miatt is. Említettem az orosz—cseh egyesülést, de azon kívül németek is voltak benne. A németek közül persze a legnagyobb szerepet Sloty játszotta, aki nagyon tehetséges tudós volt, és akinek sok új gondolatot köszöhetünk. Tőle származott például a Bedeutung és Meinung megkülönböztetésének elve, ami nagyon lényeges volt.

A Kört jól jellemezték azok a tézisek, melyeket az 1929-es nyelvész-kongresszusra dolgoztunk ki. Ott már megtalálhatja a Kör minden alapvető irányzatát. Hogy milyen elemekből tevődött össze? Ott volt az ismert cseh hagyomány: Mathesius tanára Masaryk volt. Masaryk, ugyanúgy, mint Marty és mint Husserl is, Brentano tanítványa volt. Tudja, Masaryk Husserl filozófiatanára volt, a nála jóval fiatalabb, 15 éves fiúnak különórákat tartott logikából és filozófiából. És Masaryk könyvében, amely csehül 85-ben, német változatban pedig 86-ban jelent meg, már egész csomó nagyon lényeges gondolat van, nevezetesen: a statikus nyelvészet fontossága a történeti mellett, ezzel egyidejűleg elsősorban a statikus nyelvészet szükségessége, hiszen nem lehet olyan dolognak a történetével foglalkozni, amelyet nem ismerünk. Így hát először is a dolgot kell megérteni, csak azután a történetét. Aztán: a cseheknek is megvolt a maguk eléggé sokrétű hagyománya, mely mindazonáltal összekötötte őket a különböző nyugati útkeresésekkel. S természetesen, nagymértékben hatott rájuk Saussure.

DEZSŐ L.: Ismerték-e Krusevszkijt?

R. JAKOBSON: Nem! Egyáltalán nem ismerték. Baudouint igen. Baudouin, ha jól emlékszem, 1925-ben járt Prágában. Mindenesetre még a Kör megalakulása előtt történt. Emlékszem, Baudouin első előadásán a csehek közül Havranek volt ott, aki aztán később is járt, meg én. Baudouin pedig itt már rendkívül közérthetően beszélt, és azon kívül, el kell mondanom az volt a szokása, hogy a 60-as évek afféle nihilistáinak módjára, lesz ami lesz, bárkinek képes volt a szeme közé vágni a szintiszta igazságot, s ebből kifolyólag sikerült is azonnal ellenállást kiváltania saját maga ellen. Kezdetben csodálatosan fogadták, mivel a lengyelek közt amolyan renegátfélének számított, otthagya Lengyelországot tiltakozásul a lengyel társadalomban és államiságban megjelenő fasiszta irányzat ellen. Ott Lengyelországban már kiközösítették, megsejtették. Prágába jött és az első előadásán részt vettek a minisztériumok képviselői és mindenki, aki számít. Nagy, nyilvános előadás volt. S akkor azt mondta: „Bűnnek tartom a sovinizmus minden fajtáját és a többség bármilyen sovinizta nyomását az etnikai kisebbségekkel szemben. De különösen utálatos ez a bűn, ha pont egy olyan népről van szó, amely éppen, hogy csak felszabadult egy efféle idegen elnyomás alól, s saját maga sem tesz másként, mint például a csehek a szlovákokkal.” Ugye, megérti, milyen vihart kavart ez akkor. S a következő előadásokon már egyetlenegy se volt ott ezekből a képviselőkből. Oroszország szintén szóba került s azt mondta: „A tudósoknak nem szabad figyelembe venniük a számbeli fölényt.” A kis népek mellett szállt síkra. Így beszélt: „Nem feledkezhetünk meg arról, hogy egymillió szovjet rubel kevesebbet ér, mint tíz angol font” — vagy valami ilyesfélét. Hát ilyen volt a beszédstílusa. Tudományos szempontból azonban akkor nem ismerték különösebben. Én magam viszont, ezt nehéz most felidézni, hogyan is történt velem mindez, Trubeckoj is és én is szorosán együttműködtünk vele.

[A magnetofonszalag 2. oldala]

Nem hiszek a prágai iskola létezésében. Sohasem használom ezt a kifejezést. Úgy tartom, hogy volt egy Prágai Kör, amelyben igen különböző nézetek éltek egymás mellett. Az egyetlen dolog, ami összefűzött bennünket, az volt, hogy valamennyien a strukturális nyelvészet szükségességére orientálódtunk, azaz egy olyan nyelvészetre, amely elsősorban a nyelv szerkezetét vizsgálja. Egyébként ezt a nyelvi struktúrát igen eltérően értelmeztük, s a nyelvi funk-

ciót is különbözőképpen fogtuk fel. Nagyon sok árnyalatot lehetett megkülönböztetni, de a fő dolog a kutatás volt. Az általános nyelvészet új alapjainak keresése. Ez egyesített bennünket. Vegyük például Husserl hatását. Husserl hatása csak az én műveimen és részben Mukařovský írásain érződött, de ő ma úgy nyilatkozik, hogy mindez a távoli múltban történt, és így tovább. Aztán Saussure hatása. Saussure hatása nagy korlátozásokkal. Mathesius amellelt kardoskodott, hogy a humboldti hagyományra kell támaszkodnunk, amely nemcsak az „ergont”, hanem az „energiát” is figyelembe veszi. S hogy létre kell hoznunk a szintézist Humboldt és Bopp tradíciója között. Aztán nekem magomnak volt egy erős ellenvetésem Saussure néhány tézisével szemben. Az ilyenekkel, mint ahogy csehül nevezem őket: *neprodyšně antinomie*, kiút nélküli ellentétek. Azt mondtam, hogy az antinómiákat dialektikusan kell feloldani. Ez volt az állandó jelszavam. És ami, noha Saussure-nél felbukkan, bár sohasem viszi végig, a nyelvi szinkrónia teleologikus megközelítése — tovább kell lépniünk és alkalmaznunk kell a nyelvtörténetre is ugyanezt a teleologikus megközelítést. Kezdetben én is általában elleneztem ennek a két ellentétnek az összekeverését. A statika-dinamika és a szinkrónia-diakrónia ellentétét. Azt mondtam, hogy bármiféle változás, mindenféle dinamika első sorban a szinkrónia sajátja. S ebben, hogy is magyarázzam önnek, a langue és parole problémához való eretnek viszony rejlett. Ez bizony nagyon erősen megmutatkozott.

Trubeckojt kevésbé érdekelték ezek a tisztán elméleti kérdések, mivel nyelvtörténeti beállítottságú volt. Mikor azonban látta, hogy sok minden megváltozik a nyelvtörténetben is, ha a szigorúan strukturális módszert alkalmazzuk a nyelvi szinkrónia területén, egyre jobban és jobban kezdett érdeklődni és végeredményben az ő nevéhez fűződnek a nyelvtipológia első ragyogó próbálkozásai a fonológiában. Erősen foglalkoztatta. Ez érezhető most minden leveléből, ha elolvassuk őket. Nemrég megint előkerítettem a leveleit. Érdeklődött az univerzálék iránt is. A nyelvi univerzálék problémája majdhogy nem is létezett a 19. század végének, a 20. század elejének hagyományában. Ez az előtérbe került. Szorgosan dolgoztunk a nyelvtipológián. Megintcsak azt mondhatja: prágai iskola. Trubeckoj meg én foglalkoztunk ezzel. A csehek körül aztán közel került ehhez Havranek, majd néhány fiatalabb, de mind ezeknek a kérdéseknek mégsem volt, hogy úgy mondjam, kollektív dogma, kollektív doktrína jellege, Prága azonban ebben mégis nagy szerepet játszott.

Nagy szerepet, mégpedig a következő vonatkozásban: hogy sikerült kikristályosítani ezeket a kérdéseket. Sikerült létrehozni azt a központot, ahol ezeket igen élénken, nagyon kötetlen módon, rendkívül frissen megvitattuk és megbeszéltük. Ez kezdte odavonzani azokat a külföldieket, akik nem váltak egyik vagy másik iskola követőivé, hanem akik saját útjaikon jutottak el addig a felismerésig, hogy új kutatásokra, új elméletekre van szükség. Akik a maguk módján szintén strukturalisták voltak. Így történt ez azokkal a hollandokkal, akik Prágába jöttek, például De Grottal. Ez volt a dánokkal, főleg Brøndallal, aztán Hjelmslevvel. Így volt a franciákkal, különösen Benveniste-tel. Ezek az emberek mind eljöttek, mi hívtuk meg őket. Eljöttek, előadást tartottak, jól összeharátkoztunk. Az előadások mindig afféle vitaindító jellegűek voltak. A vita rendkívül élénk volt, soha életemben nem hallottam ezután ilyen élénk vitát, mint ebben a két körben: a Moszkvai-ban és a Prágaiban. Ez valóban a vitatkozó dialektika iskolája volt. S persze, a kérdések köre egyre szélesebb és szélesebb lett.

Aztán, úgy gondolom, az egyik legfontosabb körülmény az volt, hogy egész idő alatt szoros kapcsolatban álltunk az ország szépirodalmával. A Moszkvai Körben az orosz költőkkel, a Prágai Körben a csehekkel. A cseh avantgarde írókkal. Meg hogy általában nem volt olyanféle megkülönböztetés, hogy a nyelv az egyik oldalon, a költészet a másikon. Nagyon szorosan összeforrt ez. Megvan nekem például a Prágai Körben felolvasott előadások jegyzéke: a poétika kolosszális helyet foglal el benne.

Volt aztán rengeteg olyan tényező, amelyet most valahogy nehéz egyszerűen átlátni és értékelni. Például az, hogy a két világháború közötti idő olyan periódus volt, amikor Európában sokkal élénkebb alkotómunka folyt a kis országokban, lényegesen jelentősebb, mint a nagyhatalmakban. Ez olyan időszak volt, amely nem tudom, megismétlődik-e, és mikor ismétlődik meg, amikor éppen a kis országokban jött létre az új tudomány. Tudja, nem úgy volt ez, mint manapság, amikor is egy műhold felbocsátásához a szuperhatalmak technikai feltételeire és tőkájére van szükség. Akkor viszont az kellett, amit Dániában csináltak akkoriban, Norvégiában, Csehszlovákiában, Magyarországon, Lengyelországban, ahol az a bizonyos Kuryłowicz dolgozott, meg Hollandiában. Ez sokkal érdekesebb volt, mint az, amit akkoriban az úgynevezett nagyhatalmakban műveltek. Abban az időben Németországban a nyelvészet milyen visszaesett, Oroszország a különféle nyelvészeti dogmák — à la marrizmus — hosszantartó periódusát élte, melyek megfojtották a valódi nyelvtudományt. Bár a nyomás alatt azért léteztek valamilyen kis csoportok. S megintcsak sokan mentek Prágába. Az orosz nyelvtudomány kiemelkedő képviselői jöttek Prágába: Tomasevszkij, Tinyanov, Vinokur. Mindannyian előadtak a Körben, valamennyien kapcsolatban álltak vele.

Így hát ezen az alapon inkább prágai laboratóriumról beszélnék — valahol így is neveztem —, prágai laboratóriumról, prágai kutatóállomásról, nem pedig prágai iskoláról. Aztán, még akkoriban Prágában döntő tényezőként hatott a „nyitott ablakok kultúrpolitikájának” nevezett jelenség. A minden oldalra nyitott ablakoké. Nyugatra is, Keletre is. A legkülönfélébb országokra nyitott ablakoké. Prága nagyon gyorsan és élénken reagált. Vegyük például a Prágai Kör alapítását; 1926-ot írtunk. Mi volt Prága modellje? Melyek voltak azok a stimulusok, amelyek a Kör alapításához és fejlődéséhez vezettek? Két tényező munkált itt: egyrészt a Moszkvai Nyelvészeti Kör története, másrészt a Linguistic Society of America megalapítása. S rögtön kapcsolatok jöttek létre, szoros kontaktusok. Egyszersmind a Kör könyvtárában megvoltak az igen ritka szovjet kiadványok is, mint teszamazt a Strukturális nyelvészeti sorozat, meg a Language is, melyet megvitattunk.

Sapir levelezett a Körrel. Ez mind nagyon érdekes tény; s meg kell, hogy mondjam, a politikai helyzet elég gyakran háttérbe szorult itt. Ön nyilván tudja, hogy Csehszlovákia és Magyarország között a politikai viszonyok nem voltak éppen ideálisak. S pont ebben az időben folyt Gombocz és Mathesius meleg baráti levelezése. És — ahogy ön is tudja Gombocz hátrahagyott írásából — nagy szimpátiával figyelte és meg is értette tevékenységünk lényegét.

Nagyon érdekesen alakult a Prága és Párizs közötti viszony. Meillet, amikor Prágába jött és előadást tartott a prágai Institut Français-ban, mindannyiunkhoz, de különösen Trubeckojhoz és hozzám nagyon közel került. Mert arra törekedett, hogy a nyelvtörténetben valamiféle általános irányvonalakat, általános törvényeket, általános tendenciákat, általános problémákat fedezzen föl. Ez mind nagyon lényeges volt. Kezdetben Meillet is mód-

felett barátságosan fordult felénk. Sajnos, nem maradtak meg azok a levelei, melyeket Trubeckojnak és nekem írt. Ezek — az ő saját kifejezésével élve — annak a tanárnak az üdvözlétei voltak, ha — úgymond — önök tanáruknak tartanak engem, egy olyan tanárei, akinek az álmaikat túlszárnyalták a tanítványai. Így beszélt.

Az egész két világháború közötti Párizs légköre azonban olyan volt, hogy kisvártatva intrikák, különféle sugdolódzások keltek szárnyra ellenünk, miszerint aláássuk Meillet tekintélyét, s Isten tudja, még mik —, hogy Meillet egy kicsit elhallgatott. A *Remarques sur l'évolution phonologique* című munkám ürügyén egy olyan levelet írt nekem, amelynél lelkesebbet el sem lehet képzelni. És azt mondta: „Je vous dirai beaucoup plus dans un article que je prépare pour la *Scientia*.” Ez a cikk sohasem jelent meg, tudom is, miért nem adták ki: mert megakadályozták, azt mondták: „Non, non, ne le faites pas”, és így tovább, és így tovább. Ez szerfölött érdekes, akkor ez elég nagy szerepet játszott az életünkben. Hát mindezek az áskálódások erősen ártottak nekünk. Meillet-vel mégis mindvégig megőriztük baráti viszonyunkat, de a franciák közül főleg természetesen Benveniste-tel voltunk jóban. Benveniste ellátogatott Prágába, még előadást is tartott, s még most is, hogy már olyan beteg, mikor nemrég, vagy két hónapja beszélgetésünk során felidéztem prágai útját, felvillanyozódott. Meillet aztán megbetegedett és mindez, hogy úgy mondjam, szétesett, de a Meillet-t körülvevő emberek — Vendryés és a többiek — szintén meleg barátsággal viszonyultak a Kör tevékenységéhez.

Csehszlovákiában viszont — és nemcsak Csehszlovákiában — rendkívül ellenségesek voltak velünk szemben. Gondolja csak el, mégiscsak Prágai Nyelvész Körnek neveztek bennünket, a prágai bölcsészkar azonban ellenünk volt. Közülünk szinte senki sem volt a prágai fakultás tagja, az angol tanszék kivételével. Mathesius dolgozott az angol tanszéken, aztán Rypka az iráni nyelvek tanszékén, és így tovább. A szalvisták azonban és az összes többi — mind határozottan ellenezte mindazt, amit művelni éreztünk. Voltak persze kivételek, jó volt a kapcsolatunk például Hujerral, az összehasonlító nyelvészrel. Nehéz helyzetben voltunk.

A filozófiában meg, milyen mértékben segíthetett nekünk a filozófia? Azt mondanám, hogy mindannyiunknak megvolt ebben a vonatkozásban a saját specifikus tapasztalata. Hát, elég nehéz mindezt közös nevezőre hozni. Én személyesen a nyelvnek mint olyannak az elveit kutattam, azt, ami valamennyi nyelvet egyesíti, és kerestem azokat a strukturális elveket, amelyek alapján felvázolható, leírható a nyelvek tipológiája — s mindezek a pontok számomra szorosan összefüggtek néhány filozófiai premisszával. Egyebek között, például a husserli fenomenológiával,

Őn most a tipológiáról kérdezett engem. Be kell vallanom, a tipológia miatt gyakran alaposan kijutott nekünk. Mind a mai napig emlékszem Vaillant bírálatára. Vaillant, ez a francia szlavista, aki miután pár udvarias szót intézett hozzám, azt mondta: „Lámcsak, milyen zsákutcába vezethet még un *linguiste si doué — la typologie*.” Noha a tipológiának híre-hamva se volt ott, de az ő szemükben a tipológia, tudja, olyan madárijesztőféle volt, tabu, vagy mi. Olyan dolog volt, amely Isten tudja, hová is vezethet. Fogalmam sincs, miért. Volt néhány hasonló probléma. Ugyanilyen hihetetlenül ijesztőnek bizonyult a nyelvi szövetségek gondolata is. Ma már senki se fél tőle. A hangtani vagy grammatikai jelenségek terjeszkedése a rokon nyelvek határain túlra, illetve a nyelvcsalád határait figyelmen kívül hagyó expanzió.

Az idő és tér tényezői közötti eltérések. Ezek a gondolatok nagyon ijesztőek voltak. Mára mindezt elfogadták, azt lehet mondani, olyan alapigazsággá vált, mint az ábécé, akkor azonban hihetetlen értetlenséget és soha nem látott ellenállást váltott ki.

S érdekes, hogy ennek a reakciónak akadt egypár sajátos vonása. Nevezetesen az, hogy alig volt nyílt vita. Az első általános nyelvészeti és szlavisztikai kongresszusokon mintha mindent elfogadtak volna. Nem szánták rá magukat a vitára. Nem voltak ellenérvék. Mégis mindenféle úton-módon, afféle kulisszák mögötti karrierista módszerekkel akadályoztak bennünket, és így tovább, és így tovább, mesterkedtek ellenünk. Hát itt volt óriási szerepe annak, hogy körbe szerveződtünk. Külön-külön legyőztek volna minket. Ez biztos.

Nos, arról, hogy a nyelvet úgy tekintettük-e mint valami zárt dolgot, vagy pedig csak koncentrikus körök egymásutánját láttuk benne. Igen, inkább az utóbbi az igaz. Először is, a harmincas évekre különösen jellemző volt a szemiotika létrehozására irányuló törekvés. A nyelvészetnek a szemiotika részeként való felfogása. Itt azonban, úgy vélem, az én álláspontom szerint nagy lyuk tátongott az ismereteinkben: nem tudtuk Peirce létezéséről. Peirceszel csak itt ismerkedtem meg a negyvenes évek végén. S tulajdonképpen a szemiotikai próbálkozásokból csak nagyon-nagyon hozzávetőlegeseket ismertünk: a Saussure-ét. Namármost, a nyelv és a szociális környezete közti viszony élénken foglalkoztatott bennünket. Nagyon érdekelt.

S általában, volt egy tendencia... azt mondanám magának: két időszak figyelhető meg: a húszas évek — a nyelvészet és poétika, meg a harmincas évek, különösen a vége felé, ezt pedig nyelvészet és más tudományágak összefüggéseinek kutatása jellemezte. Itt megintcsak az a helyzet, hogy mindenkinek megvolt a maga útja. Egyesek szűkebb keretek között maradtak, mások szélesebb útra léptek.

Nem szabad elhallgatni, hogy valójában nagyon nehéz volt, n a g y o n nehéz volt azoknak az alapelveknek a kutatása, melyekre a nyelvek fonológiája és grammatikája épül. Az átmenet a fonémáktól a megkülönböztető jegyek, a distinctive features kérdéséig. Magunkévá tettük a grammatikai kategóriák egymáshoz való viszonyának problémáját, ahol sokat segített nekünk — nekünk: elsősorban Trubeckojról és magamról beszélék — sokat segített Fortunatovnak a formális és materiális jelentésekről, más szóval a grammatikai és szótári jelentésekről szóló tanítása.

Elmondanám, hogy az imént említetteken kívül még nagyon fontos szerepe volt annak is, hogy mielőtt publikáltunk volna valamit, mielőtt kész munkával álltunk volna elő, lehetőségünk nyílt annak megbeszélésére, megvitására. Ez igen fontos tényező volt.

Hát, úgy gondolom, ez minden, amit elmondhattam.

DEZSŐ L.: Hányan vettek részt a Prágai Kör összejövetelein?

R. JAKOBSON: Húsztól hatvanig.

DEZSŐ L.: Elég sokan.

R. JAKOBSON: Sokan. Igen. A Körben, ha jól gondolom, úgy ötven-hatvan tagunk lehetett. Vendégként bárki jöhetett szabadon; ahhoz, hogy taggá váljon valaki, ajánlóra volt szüksége és előadást kellett tartania.

Gyakran találkoztunk. Általában havonta nagyjából egyszer vagy kétszer. Én Brnóból jártam. Havranak szintén. Nem messzről, de mégiscsak utaznunk kellett. Vonattal jártunk, autónk nem volt. Az összejövetelek nagyon

fordulatosak voltak. Az ülés után mindig — már kialakult egy ilyen hagyomány — elmentünk egy vinárnába, s ott folytatódtak az igen eleven viták. S írók, festőművészek is eljártak . . . Úgy gondolom, sokat jelentett az, hogy eljöttünk az egyetemről. Kezdetben az egyetemi előadótermekben tartottuk a gyűléseinket. Aztán, s ezt nem véletlenül tették, mindezért valamiféle külön fizetséget követeltek tőlünk: mivelhogy az egyetem világítását használjuk, meg hogy miattunk túlórának a portások . . . Egyszóval, akkor elhatároztuk, s ehhez én különösen ragaszkodtam, hogy kávéházakba fogunk ezentúl járni, kávéházi különtermekbe. Ahol üldögéltünk, sőt még rendeltünk is közben, volt, aki ivott egy kupicával vagy kávéért kért, mások meg sört vagy egy üveg bort. Így aztán mindez sokkal függetlenebb jelleget öltött, s ez bizony fontos volt. Egészen másmilyen volt, mint a padosorokban ülni. S tulajdonképpen, hiszen közismert, hogy annak idején a budapesti „Kruzsok” átvette ezt az orosz hagyományból. Csakhogy ott nem volt előadás, hanem csak úgy egyszerűen összejöttek.

DEZSŐ L.: Főleg előadás után ültek össze. Az előadás általában az egyetemen volt, aztán összegyűltek, s ezt nevezték „Kruzsok”-nak. A mai napig így hívják. Bizonyára a budapesti körnek is hasznára vált volna, ha ilyesfajta helyen jöttek volna össze.

R. JAKOBSON: Természetesen! Nagyon lényeges! Ez nagyon fontos! Aztán voltak még különleges üléseink is. Majd ez valahogy megváltozott, amikor túl sok tagunk lett. Sokáig viszont úgy volt, hogy azon kívül kétszer vagy négyszer magánházakban gyűltünk össze: például nálam. Olyankor valamit ettünk-ittünk . . . az előadások még kevésbé voltak hivatalosak.

A felvételt készítette, a jegyzeteket írta

DEZSŐ LÁSZLÓ

An Interview with R. O. Jakobson

by LÁSZLÓ DEZSŐ

The date and place of the interview was 1973, USA. Its theme is the development of Jakobson's views on general linguistics and theory of language. The interview is a highly important and interesting contribution to the history of modern linguistics, with special regard to Prague school.